

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΜΑΧΗΣ ΤΟΥ ΣΚΡΑ ΝΤΙ ΛΕΓΚΕΝ (17 ΜΑΪΟΥ 1918)

Αντιστράτηγου ε. α. Ιωάννη Δ. Κακουδάκη
Επίτιμου Α΄ Υπαρχηγού ΓΕΣ και
Διευθυντή της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού/ΓΕΣ και
Προέδρου της Ελληνικής Επιτροπής Στρατιωτικής Ιστορίας του ΓΕΕΘΑ

Η Μάχη του Σκρα Ντι Λέγκεν¹ έγινε στο πλαίσιο των επιχειρήσεων των Συμμαχικών Δυνάμεων² στο Μακεδονικό Μέτωπο κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ή τον Ευρωπαϊκό Πόλεμο ή το Μεγάλο Πόλεμο, όπως τον αποκαλούσαν τότε, ο οποίος άρχισε **στις 28 Ιουνίου 1914 και έληξε στις 11 Νοεμβρίου 1918**. Ήταν η πρώτη και καθοριστική νικηφόρα μάχη του Ελληνικού Στρατού με τεράστια θετική απήχηση σ' ολόκληρη την Ελλάδα – μετά την περίοδο του επάρατου διχασμού – γιατί εξυψώθηκε το φρόνημα και το ηθικό όχι μόνο του Στρατού, αλλά και του ελληνικού λαού και αυξήθηκε η διεθνής εκτίμηση για τη μαχητικότητα και τη γενναιότητά του. Την επιθετική δύναμη αποτέλεσαν οι τρεις ελληνικές μεραρχίες του Ελληνικού Σώματος Στρατού της Εθνικής Άμυνας του Ελευθέριου Βενιζέλου: Αρχιπελάγους (Υποστράτηγος Δημήτριος Ιωάννου), Σερρών (Υποστράτηγος Επαμεινώνδας Ζυμβρακάκης) και Κρήτης (Υποστράτηγος Παναγιώτης Σπηλιάδης), δύναμης 53.740 ανδρών, με 24 Τάγματα Πεζικού, 672 αυτόματα όπλα και 44 πεδινά και ορειβατικά πυροβόλα. Επίσης, οι Σύμμαχοι διέθεσαν το 45 Γαλλικό Σύνταγμα Πεζικού και ένα

---

1. Ο Στρατηγός Νεόκοσμος Γρηγοριάδης, μάρτυρας αυτής της γιγαντομαχίας, περιγράφοντας τη μάχη του Σκρα στο βιβλίο του «*Η Εθνική Άμυνα Θεσσαλονίκης του 1916*» το 1960, τελειώνει με τα παρακάτω λόγια: «*Οι Γάλλοι λέγανε την τοποθεσία, σύμφωνα με την τοπική ονομασία Σίρκα ντι Λέγγεν, όπως τη λέγανε βλάχικα οι Βούλγαροι Γκολέμα Γιαραμπίτσα. Μα η Ελληνική αμίμητη γλωσσοπλαστική ικανότητα της Δημοτικής εκφράζει συμβολικά τ' όνομα τής μάχης με κρότον έκρηξης οβίδας: Σ κ ρ α!*». Η τοποθεσία του Σκρα, όπως είναι γνωστή σήμερα αποτελούσε, τότε, μια «*εξέχουσα*» προωθημένη θέση, μέσα στο ελληνικό έδαφος (μέτωπο 1000 μ. και βάθος 1600 μ.), ισχυρά οχυρωμένη από τους Βουλγάρους (λαβύρινθος χαρακωμάτων, ορυγμάτων, καταφυγίων, στεγαστρων, πολυβολείων, πυροβολείων κ.ά. από οπλισμένο σκυρόδεμα), συνδυαζόμενη και με το ορεινό και δύσβατο φυσικό έδαφος έχοντας υψόμετρο 1097 (σήμερα, η Κορυφή της Κούνιας). Βρίσκεται στο Δήμο Αξιούπολης του Νομού Κιλκίς, στα ανατολικά αντερείσματα του όρους Τζένα και δυτικά του ποταμού Αξιού. Στο χωριό Σκρα (παλαιά Λούμνιτσα), υπάρχει Μουσείο με κειμήλια, φωτογραφίες και ιστορικά έγγραφα τόσο από την ομώνυμη μάχη, όσο και από το Μακεδονικό Μέτωπο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Επίσης, υπάρχει Ηρώο και ο τάφος του ήρωα Ταγματάρχη Πεζικού Βασιλείου Παπαγιάννη, Διοικητή του 1ου Ταγματος Πεζικού της Μεραρχίας Αρχιπελάγους, ο οποίος ήταν και ο ανώτερος σε βαθμό Έλληνας νεκρός που «*πάτησε*» το «*απόρρητο φρούριο*» του Σκρα, όπως το θεωρούσαν οι Βούλγαροι και οι Γερμανοί.

(ΣΣ. Όσοι γνωρίζουν τα παραπάνω στοιχεία, ας με συγχωρέσουν για την ανάλυση που έκανα. Για όσους όμως δεν είναι γνωστά, προτείνουμε να επισκεφθούν την περιοχή αυτή και να είναι βέβαιοι ότι θα νιώσουν υπερήφανοι ως Έλληνες).

2. Βλ. ΓΕΣ/ΔΙΣ «*Η συμμετοχή της Ελλάδος στον Πόλεμο 1918*», Τόμος Β΄, ΓΕΣ/1988, σελ. 5, 28 κ.ε.

λόχο φλογοβόλων για την ενίσχυση της Μεραρχίας Αρχιπελάγους και το 1ο Σύνταγμα Αφρικανών ως εφεδρεία.

Οι Μεραρχίες ανήκαν στην 1η Ομάδα Μεραρχιών υπό τις διαταγές του Γάλλου Στρατηγού Ζερόμ, για την κατάληψη του Σκρα Ντι Λέγκεν. Αρχιστράτηγος της Στρατιάς Ανατολής, όπου ανήκε και η I Ομάδα Μεραρχιών ήταν ο Γάλλος Στρατηγός Γκυγιωμά. Πρωθυπουργός της Γαλλίας ήταν ο Κλεμανσώ.

Οι Κεντρικές Δυνάμεις² διέθεταν στην πρώτη γραμμή 6 βουλγαρικά συντάγματα πεζικού και 3 σε εφεδρεία, υποστηριζόμενα από 140 πυροβόλα. Επίσης, υπήρχε δυνατότητα ενίσχυσης με ένα γερμανικό σύνταγμα πεζικού και 3-4 βουλγαρικά συντάγματα πεζικού.

Το ύψωμα Σκρα Ντι Λέγκεν³ με το Σερφ Βολάν, αποτελούσαν τα ζωτικά εδάφη της τοποθεσίας, η κατάληψη των οποίων ήταν δυσχερέστατη λόγω της αμυντικής οργάνωσης, της οχύρωσης και επάνδρωσης της περιοχής. Την επίθεση στον τομέα αυτόν είχε η Μεραρχία Αρχιπελάγους⁴ και εκατέρωθεν ήταν η Μεραρχία Σερρών και Κρήτης. Το ελληνικό σχέδιο επιχειρήσεων προέβλεπε σε γενικές γραμμές επίθεση προς κατάληψη της εξέχουσας της Χούμα, όπου και η κυρία προσπάθεια με τη Μεραρχία Αρχιπελάγους και στη συνέχεια κατάληψη της γραμμής Τουμουλούς - Σερφ Βολάν με την υποστήριξη ενός συντάγματος της Μεραρχίας Κρητών. Στο σχέδιο αυτό ο Αρχιστράτηγος πρόσθεσε ότι η κατάληψη των δύο αυτών αντικειμενικών σκοπών της Μεραρχίας Αρχιπελάγους έπρεπε να υλοποιηθεί στο συντομότερο μεταξύ τους χρόνο.

Στις 0430 της 17/30 Μαΐου 1918 (παλιό ημερολόγιο / νέο ημερολόγιο), άρχισε η προπαρασκευή του πυροβολικού και στις 0455 άρχισε η επίθεση του ελληνικού πεζικού με ορμή, με υψηλό ηθικό και πίστη για τη νίκη μέσα σ' ένα φραγμό του εχθρικού πυροβολικού. Η εχθρική αντίσταση, μπροστά στην επιθετικότητα του Ελληνικού Στρατού κάμφθηκε μέχρι πλήρους τελικής συντριβής τόσο των αμυνομένων, όσο και των εχθρικών ανεπιτυχών άμεσων αντεπιθέσεων.

Δεν θα επεκταθούμε στην αναλυτική εξιστόρηση της διεξαγωγής της μάχης, η οποία ήταν όντως μεγαλειώδης, «μάχη εκ του συστάδην και δια της λόγχης», όπως αναφέρεται στους στρατιωτικούς κανονισμούς. Ωστόσο, αξίζει να επισημάνουμε τη συμβολή των καιρικών συνθηκών στη διεξαγωγή της. Την ημέρα αυτή ο καιρός ήταν νεφελώδης και από τις 0900 ώρας άρχισε να βρέχει. Επικρατούσε αραιή ομίχλη, η οποία ευνοούσε την προώθηση του πεζικού, χωρίς να επισημαίνονται οι κινήσεις τους, γιατί τα εγγύς παρατηρητήρια είχαν καταστραφεί και τα υψηλότερα της Τσέννας ήταν καλυμμένα από πυκνά σύννεφα και δεν υπήρχε ορατότητα. Η καταστροφή των βουλγαρικών οργανώσεων από το ελληνικό πυροβολικό ήταν ολοκληρωτική και η προσβολή των επιφανειακών δυνάμεων εύστοχη. Η διάνοιξη των δρομολογίων από το Μηχανικό ήταν άμεση και αποτελεσματική και η συνεργασία του 45ου Γαλλικού Συντάγματος Πεζικού και των τμημάτων του 1ου Αφρικανικού Συντάγματος, που είχαν δοθεί υπό διοίκηση στη Μεραρχία, ήταν αρκετή καλή.

3. ό.π. σελ 36 Σχεδ. 7 (Πανοραματικό).

4. ό.π. σελ. 30 κ.ε. η υπ' αρ. 102 Διαταγή Επιχειρήσεων της Μεραρχίας και Αρχείο ΔΙΣ/Φ.372/Θ/2.

Όλες οι βουλγαρικές αντεπιθέσεις απέτυχαν. Οι ελληνικές απώλειες ήταν: νεκροί 605⁵, τραυματίες 2.227 και 164 αιχμάλωτοι. Οι απώλειες των Βουλγάρων δεν είναι γνωστές. Ωστόσο καταμετρήθηκαν πάνω από 400 νεκροί στο πεδίο της μάχης και 1835 αιχμάλωτοι, και κυριεύτηκε πολύ εχθρικό υλικό, πυροβόλα, πολυβόλα, κ. ά. και μεγάλες ποσότητες πυρομαχικών.

Οι παράγοντες που συνέβαλαν στη νικηφόρα αυτή έκβαση του Ελληνικού Στρατού ήταν: η πίστη στη νίκη, το υψηλό φρόνημα, το αξιόμαχο των τμημάτων, η καλή εκπαίδευση, η απaráμιλλη ορμητικότητα, η αυταπάρνηση ο ηρωισμός και η αυτοθυσία αξιωματικών και οπλιτών. Κατόρθωσαν οι ελληνικές μεραρχίες αυτό που δεν μπόρεσαν να επιτύχουν οι γαλλικές που είχαν επιτεθεί πρωτύτερα στην ίδια περιοχή⁶. Έτσι, η ευγενής άμιλλα για νίκη των Ελλήνων κορυφώθηκε, όπως συχνά διαπιστώνουμε στην ιστορία μας σ' ανάλογες περιπτώσεις. Η επιτυχής και έγκαιρη κατάληψη των υψωμάτων Σκρα Ντι Λέγκεν και Πιτόν Ντενυντέ αποτέλεσε «την αρχήν του παντός» και όχι «την αρχήν του ημίσεος του παντός». Ήταν, μια καθαρά ελληνική νίκη, γιατί όλα τα τμήματα εφόδων ήταν ελληνικά.

«...Χάρη στην απaráμιλλη ανδρεία του και την υπέροχη ορμητικότητά του, το Ελληνικό Πεζικό, του Στρατηγού Ζυμβρακάκη σε στενό σύνδεσμο με το πυροβολικό και την αεροπορία, τα οποία παρά τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες πέτυχαν να εκτελέσουν όλες τις αποστολές τους, υπερνίκησε όλα τα εμπόδια που είχαν συσσωρευτεί σ' ένα από τα πιο ανώμαλα εδάφη και πέτυχε με περίλαμπρη ενέργεια να καταλάβει τις βουλγαρικές θέσεις σε μέτωπο 12 χλμ., αφού συνέλαβε περισσότερους από 1700 αιχμαλώτους και κυριεύσε σημαντικό υλικό».

Με άλλη, επίσης, διαταγή του (2 Ιουνίου 1918) ο Γκυγιωμά εγκωμιάζε και απένεμε συγχαρητήρια στη Μεραρχία Αρχιπελάγους που είχε αναλάβει και την κυρία προσπάθεια. Στην ίδια διαταγή τόνιζε ότι ήταν υπερήφανος που διοικούσε τέτοιους αξιωματικούς και οπλίτες. Εύλογα, λοιπόν, ο Γκυγιωμά είχε χαρακτηρίσει την μάχη του Σκρα «ως ευτυχή προάγγελον για τις μέλλουσες νίκες».

Η νικηφόρα Μάχη του Σκρα ντι Λέγκεν είχε μεγάλη απήχηση στη διαιρεμένη στα δύο Ελλάδα και η σημασία της υπήρξε καθοριστική.

Συγκεκριμένα:

Σε **επίπεδο ηθικού** βοήθησε στο να λησμονηθούν τα οξυμένα πολιτικά πάθη, να αναποληθούν οι πρόσφατοι νικηφόροι Βαλκανικοί Πόλεμοι 1912-1913 και να αποκατασταθεί η ενότητα των Ελλήνων. Εξύψωσε ακόμη το φρόνημα και το ηθικό των ελληνικών δυνάμεων που πρόσφατα είχαν επιστρατευθεί και αναπτέρωσε το ηθικό τους, γιατί εντάχθηκαν σ' έναν νικηφόρο ελληνικό στρατό. Τέλος, έδωσε ηθικό πολύ υψηλό σ' όλο τον Συμμαχικό Στρατό, ώστε

5. Στο Ηρώο Σκρα που έχει ανεγερθεί στο ομώνυμο χωριό αναγράφεται: «ΣΤΗ ΜΝΗΜΗ ΤΩΝ ΠΕΣΟΝΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΑΧΗ ΤΟΥ ΣΚΡΑ ΤΟ ΜΑΪΟ ΤΟΥ 1918 31 ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ 574 ΟΠΛΙΤΩΝ ΤΩΝ ΜΕΡΑΡΧΙΩΝ ΣΕΡΡΩΝ - ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΥΣ - ΚΡΗΤΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΔΙΩΞΗ ΤΩΝ ΕΙΣΒΟΛΕΩΝ ΑΠΟ ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΕΔΑΦΟΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ».

6. Γράφει, ο Γάλλος Στρατηγός Τοπάρ, ότι τα γαλλικά στρατεύματα σταμάτησαν την προσπάθειά τους να καταλάβουν το Σκρα Ντι Λέγκεν, εξαιτίας της δράσης ενός και μόνο βουλγαρικού πυροβόλου Βλ. «Ιστορία του Α' ΠΠ 1914-1918», Τόμος Γ', Κέκροφ 1969, σελ. 328, σημείωση 15. κ.ε.

να προετοιμασθεί για τη διάσπαση του Μακεδονικού Μετώπου, λίγους μήνες αργότερα.

Σε **οικονομικό επίπεδο** ώθησε τον ανακληθέντα από 9 Ιουνίου 1918 στο Παρίσι στρατηγό Γκυγιωμά (18 Ιουνίου 1918 ανέλαβε την αρχηγία των Συμμαχικών Στρατευμάτων ο Φρανσέ Ντ' Εσπερέ) να εισηγηθεί στον Πρωθυπουργό Κλεμανσώ τη σύναψη με την Ελλάδα δύο δανείων των 50 και 750 εκατομμυρίων χρυσών φράγκων για την άμεση ανασυγκρότηση του Ελληνικού Στρατού, που αμέσως μετά αριθμούσε 63 τάγματα σε σύνολο 284 Συμμαχικών ταγμάτων, δύναμης 104.500 Ελλήνων στρατιωτών στη Ζώνη των Πρόσω επί συνόλου 655.800 ανδρών σε συμμαχικό επίπεδο, που είχε αναπτυχθεί σε όλο το μήκος του Μακεδονικού Μετώπου.

Σε **στρατιωτικό επίπεδο** πέτυχε να εκτιμηθεί από την παγκόσμια γνώμη η γενναιότητα, η ανδρεία και η αξία του Ελληνικού Στρατού. Ο Στρατηγός Γκυγιωμά άρχισε μετά τη Μάχη του Σκρα να καταρτίζει τα επιθετικά του σχέδια, τα οποία στηρίζονταν στον Ελληνικό Στρατό. Επίσης, διορίστηκε ο Αντιστράτηγος Παναγιώτης Δαγκλής⁷ ως Αρχιστράτηγος του Ελληνικού Στρατού στη Ζώνη των Πρόσω. Ακολούθησε η διάσπαση του Μακεδονικού Μετώπου από 15 έως 30 Σεπτεμβρίου 1918 με τις μεγάλες απώλειες των Συμμάχων που ανήλθαν σε 17.295 περίπου άνδρες, αλλά ταυτόχρονα και το τελειωτικό κτύπημά τους. Η σημασία της Μάχης του Σκρα ήταν ιδιαίτερα καθοριστική, γιατί άνοιξε το νικηφόρο δρόμο για τη διάσπαση του Μακεδονικού Μετώπου, το Σεπτέμβριο του 1918 στην περιοχή Ντομπροπόλιε - Σοκόλ - Βέτερνικ, όπου οι ελληνικές δυνάμεις αποτέλεσαν το 34% των συμμαχικών και επέτρεψαν στην Ελλάδα να συμμετάσχει στις Συνθήκες του Νεϊγύ (27 Νοεμβρίου 1919) και των Σεβρών (10 Αυγούστου 1920).

Η νικηφόρα επιτυχία και η εν γένει συμβολή των τριών ελληνικών μεραρχιών του Ελληνικού Στρατού της Εθνικής Άμυνας εγκωμιάστηκε από τον Γάλλο Αρχιστράτηγο Γκυγιωμά και χαρακτηρίστηκε εξαιρετικής και καθοριστικής σημασίας για την έκβαση των επιχειρήσεων στο Μακεδονικό Μέτωπο. Μετά τη Μάχη του Σκρα ο Γάλλος Στρατηγός Γκυγιωμά, Αρχιστράτηγος των Συμμαχικών Δυνάμεων σε διαταγή προς τον Διοικητή της 1ης Ομάδας Μεραρχιών Στρατηγό Ζοέμ έγραψε για τη δράση του Ελληνικού Στρατού⁸:

Σε **διπλωματικό επίπεδο**, έξι μόλις εβδομάδες μετά, δηλ. στις 30 Οκτωβρίου του 1918 συνθηκολόγησε η Τουρκία, η Αυστροουγγαρία την ακολούθησε στις 3 Νοεμβρίου για να λήξει ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος με τη συνθηκολόγηση της Γερμανίας στις 11 Νοεμβρίου του 1918, η οποία αποδέχθηκε τους όρους των Η.Π.Α. Πέντε ακριβώς μήνες μετά τη νικηφόρα μάχη στο Σκρα Ντι Λέγκεν, που κατέδειξε ότι η πρώτη καταγραφείσα διάρρηξη ενός από τα τρία ως τότε Μεγάλα Μέτωπα σε εύρος 12 χιλιομέτρων σε δύσβατο ορεινό έδαφος, οδήγησε επαγωγικά στο τέλος ενός Παγκόσμιου Πολέμου.

Σε **πολιτικό επίπεδο** η νικηφόρα έκβαση της Μάχης του Σκρα από τον Ελληνικό Στρατό ήταν ιδιαίτερα καθοριστική. Επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τη

7 «Ιστορία του Ελληνικού Στρατού 1821-1997», ΓΕΣ/ΔΙΣ, Αθήνα 1997, σελ. 150.

8 «Συνοπτική Ιστορία του Γενικού Επιτελείου Στρατού», ΓΕΣ/ΔΙΣ, 2001, σελ. 136.

Βουλγαρική Κυβέρνηση⁹. Κατάλαβε πολύ καλά ότι ο Βουλγαρικός Στρατός δεν θα μπορούσε μέχρι το τέλος να προβάλλει αντίσταση σε μια γενική συνδυασμένη εξόρμηση του Στρατού της Ανατολής, δηλαδή του συμμαχικού στρατού όπως λεγόταν τότε, που πολεμούσε στο Μακεδονικό Μέτωπο. Η Βουλγαρία έκανε τότε μυστικές βολιδοσκοπήσεις και διαπραγματεύσεις στο Παρίσι για να προσδιορίσει τους όρους που θα ήταν διατεθειμένοι οι σύμμαχοι να συνθηκολογήσουν. Ευτυχώς όμως συνέπεσε να βρίσκεται τότε στο Παρίσι ο Στρατηγός Γκυγιωμά, τον οποίο είχε ανακαλέσει ο Πρωθυπουργός Κλεμανσώ για να του αναθέσει τα καθήκοντα του Στρατιωτικού Διοικητή των Παρισίων και ο οποίος έτρεφε απεριόριστη εμπιστοσύνη στις στρατηγικές του ικανότητες. Ο Κλεμανσώ κάλεσε τον Γκυγιωμά στο Ανώτατο Συμβούλιο των Συμμάχων και ζήτησε να ακουστούν οι απόψεις του πάνω στις βουλγαρικές προτάσεις. Ο Γκυγιωμά τάχθηκε αμέσως κατά των βουλγαρικών προτάσεων και τόνισε ότι είναι συμφέρον να συνεχίσουν τον πόλεμο στο Μακεδονικό Μέτωπο, εγκαταλείποντας κάθε συζήτηση με τη Βουλγαρία. Υποστήριξε ότι όλα ήταν έτοιμα για μια γενική επίθεση και αν δεν είχε ανακληθεί, αυτό θα είχε γίνει και θα είχε επέλθει η κατάρρευση και η συνθηκολόγηση της Βουλγαρίας άνευ όρων. Είπε, ακόμη, ο Στρατηγός Γκυγιωμά ότι αναλαμβάνει να ενεργήσει τη γενική επίθεση ή μπορούν, αν θέλουν, οι σύμμαχοι, να δώσουν αυτή την εντολή στον διάδοχό του, Στρατηγό Φρανσέ Ντ' Εσπερέ, αφού όλα είναι έτοιμα. Εξήγησε, επιπλέον, ότι κατά τη νικηφόρα μάχη του Σκρα, αποδείχτηκε η αδυναμία των βουλγαρικών στρατευμάτων για μελλοντικές νίκες και για το λόγο αυτό η Βουλγαρία επιδιώκει να πετύχει τους πιο ευνοϊκούς όρους για συνθηκολόγηση. Όπως είναι γνωστό, το Ανώτατο Συμμαχικό Συμβούλιο ενέκρινε τις απόψεις του Στρατηγού Γκυγιωμά και ο Στρατηγός Φρανσέ Ντ' Εσπερέ διατάχθηκε να ενεργήσει αμέσως γενική επίθεση και ο Κλεμανσώ κράτησε κοντά του ως σύμβουλο τον Στρατηγό Γκυγιωμά. Έτσι, ο Στρατηγός αυτός που αποδείχτηκε τόσο ωφέλιμος για την Ελλάδα, έμεινε στη σκιά. Έχασε το θρίαμβο και τη δόξα του νικητή Αρχιστρατήγου του Στρατού της Ανατολής, τον οποίο τόσο καλά είχε προετοιμάσει και, βέβαια, υπήρξε τυχερός ο Φρανσέ Ντ' Εσπερέ. Ακόμη, η νικηφόρα έκβαση της Μάχης του Σκρα Ντι Λέγκεν από τον Ελληνικό Στρατό, αναζωπύρωσε το μειονοτικό ζήτημα με αποτέλεσμα να επακολουθήσει η εξέγερση των εθνικών μειονοτήτων των Τσέχων στις 18 Οκτωβρίου 1918, των Ούγγρων στις 24 καθώς και των Κροατών και Σλοβένων στις 29 Οκτωβρίου 1918 και ενθάρρυνε και κέντρισε τη φιλοτιμία των Σέρβων.

Τέλος, κλόνισε σοβαρά το ηθικό των Βουλγάρων. Ο Διευθυντής¹⁰ του Γραφείου Επιχειρήσεων του Βουλγαρικού Γενικού Στρατηγείου, Συνταγματάρχης Τόικοφ στο βιβλίο του, «*Γιατί δεν νικήσαμε*» αναφέρει : «*Τα συμβάντα της Γαραμπίτσας (Σκρα) προκάλεσαν βαθύτατη αίσθηση ... Η απώλεια μιας τόσο οχυρωμένης θέσης προξένησε κατάπληξη...*».

9. Βλ. «*Η Εθνική Άμυνα Θεσσαλονίκης του 1916*» του Νεόκοσμου Γρηγοριάδη, Αθήνα 1960, σελ. 65 και 66. Επίσης, «*Η Ιστορία του Α΄ ΠΠ*», Εκδόσεις Γ. Μπίμπη, Θεσσαλονίκη 1968, σελ. 470-471.

10. Βλ. «*Στρατιωτική Ιστορία*» Υποστρατήγου Ι. Πολιτάκου, Τόμος Γ΄ (ανέκδοτος), Βιβλιοθήκη ΓΕΣ/ΔΙΣ.

Η Ελλάδα, αν και βράδυνε¹¹ να εισέλθει στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, εντούτοις πρόσφερε στους Συμμάχους σοβαρή ενίσχυση και ο Ελληνικός Στρατός συμμετέσχε με απόλυτη επιτυχία στις επιχειρήσεις στο Βαλκανικό Μέτωπο και κυρίως στο Θέατρο Επιχειρήσεων της Θεσσαλονίκης με αξιόλογη ικανότητα και μεγάλη αποτελεσματικότητα. Η μάχη του Σκρα ήταν σημαντική και καθοριστική για την τελική νικηφόρα έκβαση του πολέμου στο Μακεδονικό Μέτωπο. Και για μια ακόμη φορά τα συμμαχικά στρατεύματα είχαν την ευκαιρία να γνωρίσουν από κοντά τις αρετές και τη στρατιωτική αξία του Έλληνα στρατιώτη, ο οποίος επάξια κέρδισε τους επαίνους και την επιβεβαίωση ότι παραμένει αντάξιος των προγόνων του.

---

11. Όπως είναι γνωστό, ο Ελευθέριος Βενιζέλος πίστευε ότι ύψιστα εθνικά συμφέροντα υπαγόρευαν στην Ελλάδα να συμπράξει με το μέρος της Αντάντ και να συμβάλει στη συμμαχική νίκη, ώστε να υπερασπισθεί και να απαιτήσει τις εθνικές της διεκδικήσεις, σε αντίθεση με τον Βασιλιά Κωνσταντίνο που πίστευε στην ουδετερότητα της Χώρας μας. **Και είναι απορίας άξιο, πώς διατηρούσαμε την ουδετερότητα, όταν το Μάιο του 1916 οι Γερμανοβούλγαροι εισέβαλαν στην Ανατολική Μακεδονία και υποχρέωσαν το εκεί Δ΄ Σώμα Στρατού να συνθηκολογήσει και να παραδοθεί στους Γερμανούς, οι οποίοι τελικά το μετέφεραν μεταξύ 2/15 και 14/27 Σεπτεμβρίου 1916 στην πόλη Γκέρλιτς της Σιλεσίας της Γερμανίας, όπου και παρέμεινε μέχρι το τέλος του πολέμου.** (Βλ. «*Επίτομη Ιστορία Α΄ ΠΠ*», ΓΕΣ/ΔΙΣ, 1994, σελ 98-105). Το γεγονός αυτό, ίσως, να ήταν καθοριστικό για τον Ελευθέριο Βενιζέλο, ώστε να επακολουθήσει το επαναστατικό κίνημα του Βενιζέλου στις 30 Αυγούστου 1916 με την «*τριανδρία*», Βενιζέλο - Κουντουριώτη - Δαγκλή, οι οποίοι αρχικά μετέβησαν στην Κρήτη και μετά στη Θεσσαλονίκη, όπου έγιναν δεκτοί με ενθουσιασμό. Τον Ιούνιο του 1917 με επέμβαση της Αντάντ και ιδίως της Γαλλίας απομακρύνθηκε από το Θρόνο και από την Ελλάδα ο Βασιλιάς Κωνσταντίνος και έτσι επιτεύχθηκε η επανένωση του ελληνικού κράτους με Πρωθυπουργό και πάλι τον Ελευθέριο Βενιζέλο, ο οποίος από τις 27 Ιουνίου 1917 κήρυξε τον πόλεμο ολόκληρης της Ελλάδας εναντίον της Τετραπλής Συμμαχίας (Γερμανία - Αυστροουγγαρία - Βουλγαρία - Τουρκία), γεγονός βέβαια που είχε πράξει η «*Προσωρινή Κυβέρνηση*» από την εγκατάστασή της στη Θεσσαλονίκη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αλεξάνδρου Δεσποτόπουλου *«Η συμβολή της Ελλάδος στην έκβαση των δύο Παγκοσμίων Πολέμων»*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1992.
2. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *«Η Ελλάς και ο Πόλεμος εις τα Βαλκάνια»*, Αθήνα, 1958.
3. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *«Η Συμμετοχή της Ελλάδος εις τον Πόλεμο του 1918»*, Αθήνα, 1961.
4. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *«Επίτομη Ιστορία της Συμμετοχής του Ελληνικού Στρατού στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο 1914-1918»*, Αθήνα. 1994.
5. ΓΕΣ/ΔΙΣ, *«Θέματα Στρατιωτικής Ιστορίας»*, Αθήνα, 1995.
6. *«Η Ιστορία του Α΄ ΠΠ»*, Εκδόσεις Γ. Μπιμπή, Θεσσαλονίκη, 1960.
7. *«Ιστορία του Α΄ ΠΠ»*, Εκδοτικός Οίκος Κέκροψ, Αθήνα, 1969.
8. Ιωάννου Πολιτάκου, Υποστρατήγου *«Στρατιωτική Ιστορία»*, Τόμος Τρίτος, (4 τόμοι ανέκδοτοι), Βιβλιοθήκη ΔΙΣ/ΓΕΣ.
9. *«Μουσείο Σκρα»*, Φυλλάδιο Δήμου Αξιούπολης Κιλκίς, 2002.
10. Νεόκοσμου Γρηγοριάδη, *«Η Εθνική Άμυνα Θεσσαλονίκης το 1916»*, Αθήνα, 1960.
11. *«Στρατιωτική Ιστορία της Ελλάδας»*, Εκδοτικός Οίκος Σπ. Τζηρίτα.